

Irak Parlamento Başkanı Usame Nuceyfi'nin Türkiye ziyareti sırasında Maliki'nin görüşme konusunda istekliliğinin altının çizilmesinden sonra New York'da Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ve Irak Cumhurbaşkanı Yardımcısı Hıdır el Huzai arasında bir görüşme gerçekleşti.

Zebari'nin Türkiye Ziyareti: Türkiye Irak İlişkilerinde Yeni Bir Sayfa mı Açılıyor?

A New Page in Turkey-Iraq Relations With Zebari's Visit to Turkey?

Serhat ERKMEN

Abstract

In this study, the reasons of the Turkish-Iraqi relations' growing tense since 2011 which were rapidly developing towards the end of 2000 are analyzed. In addition to this, the softening in the relations observed in the recent period of 2013 started especially after the Speaker of the Iraqi Parliament Osama al-Nujaifi's visit. Besides, the relations between Turkey and the central Iraqi government were assessed by also including the axes of Erbil, Iran and Syria.

Keywords: *Iraq-Turkey Relations, Maliki, Erbil*

Suriye'deki gelişmeler Türkiye ve Maliki'yi ayrı noktalara sürükledi. Türkiye, Suriye'de istikrarın sağlanması için Beşar Esad yönetimin sona ermesi gerektiğini açıkça dile getirirken, Irak hükümeti Şam ile ilişkilerini korudu. Hatta İran ile birlikte bölgedeki en önemli destekçilerinden birisi oldu.

2000'li yılların sonlarına doğru Türkiye ve Irak ilişkileri Ortadoğu'daki en hızlı gelişen ilişkilerden birisiydi. İki ülkenin üst düzey yetkilileri sıklıkla birbirini ziyaret etmekte ve sıcak mesajlar verilmekteydi. İlişkilerin hızlı bir biçimde ilerlemesi sadece diplomatik boyutta kalmamış, aynı zamanda ekonomik ve siyasal boyutlar da kazanmıştı. 2009 yılından itibaren Türkiye-İrak ekonomik ilişkileri müthiş bir hızla gelişmeye başladı. 15 Ekim 2009 tarihinde Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın Bağdat ziyareti sırasında gerçekleşen Türkiye-İrak Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi Ortak Kabine Toplantısı'nın ardından imzalanan 48 anlaşma ile ikili ekonomik ilişkilerde büyük bir sıçrama yaşandı. Bu gelişmeyi Türkiye'nin Basra'da başkonsolosluk açması ve karşılıklı ziyaretlerdeki büyük artış izledi. 2010 yılına gelindiğinde Türkiye, Irak'taki en önemli ülkelerden birisi olarak kabul ediliyordu. İran ve ABD arasındaki rekabetin dışında tüm gruplara eşit mesafede olma ilkesi çerçevesinde etnik köken ve mezhep ayrımı gözetmeksizin Türkiye'nin Iraklı siyasi gruplarla kurduğu yakın ilişki Türkiye'nin Irak'taki etkinliğini artırmasının en önemli nedenini oluşturuyordu. Fakat 2010 yılında yapılan genel seçimden sonra Irak'ta siyasi yaşamın aldığı karmaşık hal, önce Türkiye ile Irak'taki bazı siyasi partilerin arasının açılmasına yol açtı. 2011 yılının önemli bir kısmında Türkiye-İrak ilişkilerinde büyük bir dalgalanma yaşanmazken aynı yılın sonunda ABD askerlerinin Irak'ı terk etmesi ülkedeki iç siyasi atmosferin daha da gerilmesine neden oldu. Başbakan Nuri Maliki'nin Türkiye'yi Washington ziyaretinde suçlamasının ardından Irak Cumhurbaşkanı Yardımcısı Tarık Haşimi hakkındaki tutuklama girişimi iki ülke arasının açılmasına

neden oldu. 2012 ve 2013 yılları ise Türkiye Irak ilişkilerinin kademeli olarak gerilediği ve zaman zaman kamuoyu önünde yapılan açıklamalarla son derece gerildiği dönemlere sahne oldu. Buna rağmen Türkiye ile Iraklı siyasi grupların çoğu arasındaki iyi ilişkiler devam etti. Irak Parlamento Başkanı, çeşitli bakanları ve üst düzey siyasi liderler defalarca Türkiye'yi ziyaret etti. Fakat açık bir biçimde Türkiye ve Irak hükümetleri arasındaki gerginlik sürdü.

Peki, hızlı bir yükseliş eğiliminde iken Türkiye ile Irak hükümetlerini ters düşüren temel faktörler nelerdi?

- 1- Irak'ta seçim sonrası hükümet kurma süreci son derece sert geçmişti. Türkiye, seçimin galibi olan El Irakiye'nin Irak'taki güç paylaşımında hak ettiği yer almasını ülkedeki siyasi istikrarın sağlanması açısından hayati olarak görüyordu. Fakat seçim sonrasında oluşan yeni güç dengesi El Irakiye'nin beklediğini alamamasına neden oldu. Bu durum Türkiye'de Irak'taki güç dengesinin sağlanamayacağı ve istikrarsızlığın süreceği beklentisini yarattı. Bunun sorumlusu olarak da başta Başbakan Maliki ve ona destek veren gruplar görüldü.
- 2- Irak Başbakanı Maliki, Türkiye'nin El Irakiye'ye yönelik sempatisini kendisine büyük bir tehdit olarak algıladı. Seçimden birinci sırada çıkamamasını ve hükümet kurma sürecindeki sorunları büyük ölçüde El Irakiye'ye ve onu destekleyen ülkelere bağladı. Bu nedenle siyasi geleceği açısından El Irakiye'yi en önemli sorunların başında gördü. Nitekim Aralık 2011'de Türkiye ile Irak arasındaki kriz

başlamadan hemen önce Maliki Türkiye'yi içişlerine karışmakla suçladı. Hatta 2012 yılının yaz aylarında Başbakan Maliki kendisine yönelik güvensizlik oyu girişiminde dahi aralarında Türkiye'nin de bulunduğu ülkeleri sorumlu olarak gördü.

- 3- Irak Cumhurbaşkanı Yardımcısı Tarık Haşimi olayı, iki hükümet arasındaki ilişkilerde büyük bir yara açtı. Türkiye, Haşimi'ye yönelik suçlamaların düzmece olduğuna inanır ve Irak Başbakanı'nı istikrarsızlığın temel nedeni olarak görmeye başlarken, Irak Başbakanı Türkiye'nin açıkça taraf tuttuğunu düşünmeye başladı.
- 4- Suriye'deki gelişmeler Türkiye ve Maliki'yi ayrı noktalara sürükledi. Türkiye, Suriye'de istikrarın sağlanması için Beşar Esad yönetimin sona ermesi gerektiğini açıkça dile getirirken, Irak hükümeti Şam ile ilişkilerini korudu. Hatta İran ile birlikte bölgedeki en önemli destekçilerinden birisi oldu.
- 5- Ankara-Bağdat hattında gerilim artarken Ankara-Erbil ilişkilerinin gelişmesi Bağdat'ta tepki yarattı. 2011ve 2012 yıllarında Bağdat ve Erbil tartışmalı bölgelerdeki sınırlar, Kerkük ve petrol üretimi/ihracatı meseleleri yüzünden defalarca karşı karşıya geldiler. Aynı dönemde Ankara-Erbil ilişkileri ekonomik ve siyasi açıdan bahar yaşıyordu. Bağdat-Erbil geriliminde Bağdat'ın Erbil'in arkasında Türkiye'yi görmesi mevcut sorunlara yenilerini ekledi. Ankara ise, Bağdat'ın Erbil ile yaşadığı sorunları Irak'taki istikrarsızlığın Bağdat'tan kaynaklandığı düşüncesinin bir kanıtı olarak görüyordu. Bu nedenle Bağdat-Erbil gerilimleri (özellikle de enerjiyle ilgili olanları) aynı zamanda Bağdat-Ankara arasındaki sorunları da artırdı.
- 6- İki hükümet arasındaki ilişkileri kötüleştiren diğer bir konu ise enerji oldu. Irak'taki enerji piyasasında aradığını bulamayan Türkiye, 2011 yılından itibaren Kuzey Irak'taki enerji oyununa dahil olma arayışına girdi. Özel Türk şirketleri 2002'den beri bölgede faaliyet göstermesine rağmen Türkiye'nin IKBY'deki

enerji sürecine "resmi" ilgisinin artması Ankara-Bağdat ilişkilerini daha da gerdi. Türkiye'nin IKBY ile özel anlaşmalar yapacağına ilişkin söylentiler enerji ilişkilerinde büyük sorunlara neden oldu. Hatta Aralık 2012'de, Bağdat'ın Irak hava sahasını kapatması üzerine Enerji Bakanı Taner Yıldız'ın uçağı Erbil'e iniş yapamadı.

- 7- Suriye'deki gelişmeler nedeniyle Türkiye ile İran arasında 2011 yılından itibaren adı konulmamış bir sorun dönemi yaşanmaya başlamıştı. İranlı yetkililer Türkiye'ye defalarca tehdit dolu uyarılar ya da mesajlar yolladı. Türkiye ise İran'ı ya da İran'la yakın ilişkisi olduğu bilinen aktörleri açıkça eleştirmekten geri durmadı. Yani, Bağdat'ın en yakın müttefiki İran ile Türkiye arasındaki gerginlik de Ankara-Bağdat ilişkilerini etkiledi.

Tüm bu faktörler Türkiye ile Irak hükümeti arasındaki ilişkilerin 2011 yılının ortalarından 2013 yılının ortalarına kadar son derece gergin bir ortamda geçmesine neden oldu. Fakat 2013 ortalarından itibaren Ankara ile Bağdat arasında ılık rüzgarlar yavaş yavaş yeniden esmeye başladı. İki ülkenin Dışişleri Bakanlığı Müsteşarları arasında Nisan'da gerçekleşen ilk buluşmadan sonra Temmuz ayında ikinci bir görüşme daha gerçekleşti. Daha sonra iki ülke dışişleri bakanlarının görüşmesi gündeme gelmesine rağmen program yoğunluğu ve Suriye'deki meseleler nedeniyle ertelendi. Irak Parlamento Başkanı Usame Nuceyfi'nin Türkiye ziyareti sırasında Maliki'nin görüşme konusunda istekliliğinin altının çizilmesinden sonra New York'da Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ve Irak Cumhurbaşkanı Yardımcısı Hıdır el Huzai arasında bir görüşme gerçekleşti. Son olarak TBMM Dışişleri Komisyonu Başkanı Volkan Bozkır'ın liderliğindeki bir heyet 22 Ekim günü Bağdat'ta Irak Cumhurbaşkanı Vekili Hıdır el Huzai, Başbakan Nuri Maliki, Parlamento Başkanı Usame Nuceyfi, Başbakan Yardımcısı Hüseyin Şehristani, Dışişleri Bakanı Hoşyar Zebari, Irak Parlamentosu Dışilişkiler Komitesi Başkanı Humam Hammudi gibi son derece geniş bir yelpazede ve üst düzey yetkililerle görüşmelerde bulundu. Bu görüşmelerin hemen ardından Irak Dışişleri Bakanı Hoşyar Zebari'nin Türkiye'ye ge-

Ölü ve yaralıyla sonuçlanan eylem sıklığı 2008'deki rakamlara yaklaşmıştır. Ülke genelinde artan şiddet olayları siyasi süreç kadar ülkenin istikrarını da yakından etkilemektedir.

leceği açıklandı. Fakat Zebari'nin ziyaretini diğer Iraklı siyasilerin ziyaretlerinden ayrı hale getiren önemli bir nokta bulunmaktadır. Bu nokta ise Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun Zebari'den sonra Irak'ı ziyaret edeceği ve bunu takiben Nuri Maliki'nin Türkiye'ye geleceğidir. İşte bu süreç Türkiye ile Irak hükümetleri arasında belki de daha doğrusu Ankara ile Maliki arasında yeni bir dönemin başladığını düşündürmektedir. Bu noktada sorulan soru şu olmalıdır: Son iki yıl içinde son derece gergin günler geçiren iki ülke arasındaki ilişkilerin tekrar düzelme yoluna girmesinin nedenleri nelerdir?

Yeni Dönemin Nedenleri:

Son birkaç ay içinde Irak iç politikasında yaşanan gelişmeler, bölgesel olaylar ve ilişkilerin gerilmesine bağlı ortaya çıkan faktörlerin birleşimi her iki taraf için de uzlaşmayı gerekli hale getirmeye başlamıştır. Bu faktörler şöyle sıralanabilir:

1. Irak'ta İç Politikanın Değişen Doğası: Irak bu yıl gerçekleşen 2013 seçiminin etkisinden kurtulamamışken, 2014 seçiminin yörüngesine girmiştir. 2013 seçiminin Başbakan Maliki açısından iki öğretici yanı bulunmaktadır. a. Gelecek seçimde karşısına güçlü ve örgütlü bir Sünni blokunun çıkması ihtimali çok zayıflamıştır. b. Maliki'nin iktidarına asıl meydan okuma yine diğer Şii partilerden gelecektir.

Irak'ın bugün en önemli siyasi gündemi ülkede 2014'te yapılması beklenen seçimdir. Bu seçimin temel sorunsalı ise Başbakan Maliki'nin üçüncü kez başbakan olup olamayacağıdır. Bu nedenle tüm siyasi gruplar siyasi gelişmelere bu eksen den yaklaşmaktadır. 2010 seçiminin galibi olan El Irakiye bugün dağılmış durumdadır. Irak'taki yerel siyasi tablo ise bu tür bir ittifakın kısa sürede yeniden oluşamayacağını göstermektedir. Bu nedenle, Maliki'nin Sünni Arapların liderliğinde bir aşiretler ve milliyetçi partiler koalisyonundan

çekincesi kalmamıştır. Buna karşılık, Şii Araplar arasındaki güç dengesi değişmektedir. 2009 ve 2010 seçimleri Maliki'nin diğer Şii partilerin toplamından çok daha güçlü olduğunu göstermiştir. Bu nedenle, seçimlere onlardan ayrı bir koalisyonla girebilmiş, yerel yönetimler ve hükümete ilişkin pazarlıklar seçim sonrasına bırakılmıştır. Oysa 2013 Vilayet Meclisi seçimi, Sadr Grubu ile İYK'nın oylarının toplamının Maliki'ye çok yaklaştığını göstermektedir. Hatta iki partinin seçime koalisyonla gitmesi halinde Dava Partisi'ni geçmesi şaşırtıcı olmayacaktır. Bu nedenle Maliki, önceki seçimlerden farklı olarak hassas bir denge politikası geliştirmeye çalışmakta, iç politikadaki dengeler kadar dış dengeleri de hesaba katmaktadır. Bu çerçevede, son birkaç ay içinde Kürtler ve Sünni Arapların belli gruplarıyla ilişkilerini iyileştirirken, Irak'ın güneyindeki hassas yerel dinamikleri en iyi şekilde kullanmaya çalışmaktadır. Buna ek olarak, başbakanlığına yönelik güçlü bir karşı çıkışı engelleyebilmek için İran ve ABD ile olan ilişkilerini iyileştirmeye çalışmaktadır. Bu çerçevede Irak için en önemli ülkelerden birisi olan Türkiye de Başbakan Maliki için kritiktir. İşte bu çerçevede 1 Kasım'da ABD'ye gidecek olan Maliki'nin aynı dönem içinde Türkiye ile ilişkilerini geliştirmek için adım atması da şaşırtıcı değildir.

Irak'taki iç dinamiklerde yaşanan gelişmeler Türkiye için de belirleyici olmuştur. El İrakie'nin dağılmasından sonra ortaya çıkan tablo Irak'ta iktidarın Dava Partisi, İYK ve Sadr Hareketi tarafından belirleneceğinin bir kez daha tescil edilmesidir. Türkiye için Irak'ta istikrarın sağlanabilmesi için Sünni Arapların sisteme dahil olmasının önemi sürmektedir. Fakat Sünni Arap partilerinin dağılımı ve El İrakie gibi birleştirici pek çok unsura sahip bir yapının dahi uzun soluklu olamaması öğretici olmuştur. Buna ek olarak KBY'de gerçekleşen Parlamento seçimi de Türkiye'nin Irak'a bakışını etkilemiştir. Iraklı Kürtlerin 2014 yılındaki seçime bir blok olarak girmesi pek mümkün görünmediği gibi Bağdat parlamentosundaki etkinlikleri önceki yıllara oranla sınırlı kalma olasılığı taşımaktadır. Türkiye'ye yakınlığı ile bilinen Iraklı siyasi partilerin dağılımı Türkiye'nin Irak'taki siyasi dengeyi korumak için tüm gruplarla diyalogu

sürdürmesini gerekli kılmaktadır. Bu nedenle, Türkiye'nin Irak'ta yaklaşan seçimler öncesinde ülkede siyasi istikrarın sağlanabilmesi için Maliki ile en azından asgari müşterekte bulunması gerekliliği duyduğu söylenebilir.

2. Enerji Alanında Yaşanan Gelişmeler: Ankara-Bağdat arasında son dönemde pek çok kez gerginlik kaynağı olmuş olan enerji konusunun ikili ilişkilerdeki değişimin nedenlerinden birisi olduğu söylenebilir. Ankara her ne kadar İKBY'de enerji piyasasının aktörü olma girişimlerini sürdürse de Bağdat'ı ihmal ederek enerji ihtiyaçlarını karşılayamayacağı açıktır. Hızla büyüyen Türkiye ekonomisi, ucuz ve çok miktarda enerji kaynağına ihtiyaç duymaktadır. Bu enerji ihtiyacının İKBY ile kurulacak ilişkiyle telafi edileceği düşünülmüştür. Uzun vadede bu seçenek halen geçerli olsa da kısa vadede Türkiye'nin hem enerji ihtiyaçlarını karşılamak ve hem de Irak'taki enerji piyasasında bir oyuncu olabilmek için Bağdat ile ilişkilerini geliştirmesinin gerekliliği ortadadır. 2003'ten sonra Irak'taki enerji piyasasında beklendiğini bulamayan Türkiye ile yeni bir dönem başlayacak Bağdat'ın bu konuda önceki yıllara göre çok daha ılımlı bir hava çizmesi beklenebilir. Nitekim kısa bir süre içinde önce Enerji Bakanı Taner Yıldız'ın Güney Kore'de Şehristani'nin de içinde bulunduğu bazı enerji bakanlarıyla bir araya gelmesi, sonra da Volkan Bozkır'ın ziyaretinde Şehristani ile görüşmesi Türkiye'nin Irak'ın güneyinde ya da Bağdat'ın kontrolündeki diğer alanlarda yeni kazanımlar elde etme olasılığının arttığını göstermektedir. Ancak bu durum Kuzey Irak'taki enerji girişimlerine alternatif ya da iktidar olarak algılanmamalıdır. Türkiye açısından nasıl İKBY'deki enerji girişimleri Irak'ın geri kalanının alternatifi değilse tersi de geçerlidir.

3. Ekonomik İlişkiler: Irak 2012 yılı itibarıyla Türkiye'nin Almanya'dan sonra en çok ihracat yaptığı ikinci ülke sıralamasına yükselmiştir. İki ülke arasındaki ticari ilişkilerin kapsamı genişlemekte olmasına rağmen siyasi ilişkilerdeki pürüzler ilişkinin daha da gelişmesini engellemiştir. Özellikle son bir buçuk yılda tüm çabalara rağmen Türkiye'nin Irak'ın güneyindeki iş sahasında ciddi sıkıntılarla karşılaştığı bilinmektedir. Konuyla ilgili açıklamalarda Türkiye'nin Irakla

olan ticaretinin %70'nin IKBY ile olması sadece Türkiye'nin bu bölgeye verdiği coğrafi önemden değil, aynı zamanda ülkenin güneyine erişiminin sınırlanmış olmasından kaynaklanmıştır. Bu noktada en büyük engel önemli projelerin Bağdat'taki bürokratik işlemlere takılması ve kolaylıkla çözülebilecek sıkıntıların uzatılması olmaktadır. Her iki hükümet de ekonomik ilişkilerin canlandırılması için siyasi pürüzlerin ortadan kaldırılmasını gerekli görmektedir. Bu konu Bağdat için de Ankara için de gittikçe daha fazla önem kazanmaktadır. Seçim arifesindeki Bağdat hükümeti Türk işadamlarına kapılarını açarak kısa sürede bitirebileceği projelerle seçim öncesi destek bulmak istemekte, Ankara ise Avrupa ekonomisindeki krizden mümkün olduğunca az etkilenebilmek için komşularıyla ekonomik ilişkilerini artırmak arayışındadır. Bu nedenle ekonomik ilişkilerin canlanmasının hem Türkiye'deki iş çevrelerinin olanaklarını artıracığından hareketle Ankara için, hem de Irak ekonomisine yapacağı katkıdan dolayı Bağdat için önemli bir güdüleyici olduğu söylenebilir.

4. Güvenlik Sorunu: Irak'ta son dönemde artan güvenlik sorunu Suriye'nin gölgesinde kaldığından yeterince işlenmemektedir. Bununla birlikte, ölü ve yaralıyla sonuçlanan eylem sıklığı 2008'deki rakamlara yaklaşmıştır. Ülke genelinde artan şiddet olayları siyasi süreç kadar ülkenin istikrarını da yakından etkilemektedir. Bu saldırıların ardında Suriye ve Irak'ta en etkin grup olarak ortaya çıkan Irak ve Şam İslam Devleti hem Bağdat hem de Ankara için ortak bir tehdit algısına dönüşmeye başlamıştır. Bağdat için öteden beri bir tehdit olan bu gruplar, Ankara için de Suriye'de gerçekleştirdikleri eylemler ve Irak'ta Sünni Arapların çoğunlukta olduğu yerler ile Türkmenleri hedef almaları nedeniyle bir güvenlik sorunu olarak görülmektedir. Bu örgütün yarattığı ya da gelecekte yaratabileceği güvenlik sorunlarının Ankara-Bağdat ilişkilerinde yeni dönemde belirleyici olmasa da önemli bir konu olacağı dikkate alınmalıdır.

5. Kerkük Meselesi: Irak'ta statüsü bir türlü netlik kazanmayan Kerkük'ün geleceği hakkındaki adımların atılmasına yaklaşılmıştır. Kerkük'te bir türlü gerçekleşmeyen seçimin 2014 yılı içinde yapılması kuvvetle muhtemeldir. Ankara'nın Kerkük konusundaki hassasiyeti dikkate alındığında bu şehrin geleceğine ilişkin bir sürecin başlayabileceği bir dönemde Bağdat ile ilişkilerini yeni bir aşamaya geçmesi önemlidir. Türkiye'nin Kerkük'te uzun vadede istikrarsızlık getirebilecek bir durumun ortaya çıkmasını engellemek istemesi, buna karşılık Bağdat'ın da Ankara'nın Kerkük konusundaki geleneksel pozisyonuna yakın bir çizgi izlemesi Kerkük meselesini ilişkilerin önemli bir parçası yapmaktadır.

6. Bölgesel Gelişmeler: Ankara-Bağdat ilişkilerini bölgesel bağlamdan ayrı incelemek doğru olmayacaktır. Hasan Ruhani'nin seçilmesinden sonra Türkiye ile İran arasındaki ilişkilerin gözle görülür bir yumuşama içine girmesi Ankara-Bağdat ilişkilerini olumlu bir biçimde etkilemiştir. Bunun yanı sıra Suriye'deki olayların Ortadoğu'da yarattığı istikrarsızlık ve Irak'ı da içine alan bir güvenlik sarmalının ortaya çıkması Irak meselesini yakında bölgenin tekrar en önemli gündem maddesi olmaya yöneltebilir. Bu nedenle hem Ankara hem de Bağdat Ortadoğu'daki önemli bölgesel gelişmelerin arifesinde konumlarını yeniden gözden geçirmek isteyeceklerdir. Tüm bunlara Türkiye'de çözüm sürecinde yaşanan sorunların da eklenmesi bölge denklemini daha da karmaşıklığa sokmaktadır. PKK'dan demokratikleşme paketine gösterilen tepki ve sonrasında gelen tehditler Ankara'yı bir süre sonra hiç istemediği yeni bir çatışma atmosferinin içine girmesine zorlayabilir. Bu tür bir atmosferde Türkiye'nin Suriye'deki durumu da dikkate alarak Bağdat ve Tahran ile ilişkilerini gözden geçirmesi de nedenlerden birisi olarak görülebilir.